

تاریخ کتاب و کتابخانه در ایران

(۲۴)

رکن‌الدین همایونفرخ

۴۷۶ - کتابخانه سید حجت قزوینی . کربلا . حجت قزوینی از علمای بنام کربلا بود . کتابخانه‌ای فراهم آورد که مرجع دانشمندان و صاحب نظران بود . این کتابخانه اینک در تملک آقای موسی آیه‌اللهزاده نوه ایشان است .

۴۷۷ - کتابخانه آقا سید کاظم رشتی . کربلا : آقا سید کاظم رشتی از اجله دانشمندان ایران و مردی عارف و هوشمند بود . او آثاری ارزشمند تألیف و تصنیف کرد . کتابخانه آقا سید کاظم رشتی از کتابخانه‌های مشهور زمان خود بود و در غائله‌ای که شیخ فخری نام در کربلا موجد آن بود این کتابخانه بغارت رفت .

۴۷۸ - کتابخانه شیخ العراقرین تهرانی : شیخ العراقرین تهرانی از دانشمندان و مردی مورد اعتماد و وثوق عامه بود . این دانشمند وصی امیر کبیر شد و کتابخانه‌ای قابل توجه فراهم آورده بود که هم اکنون در دودمانش موجود است .

کتابخانه‌های پنجاه سال اخیر

۴۷۹ - کتابخانه ساعد نیری - نیشابور . او نوه نیرالدوله و ملقب به فتح السلطنه بود . سالها حکومت نیشابور را داشت و چون جد مادریش یسین السلطان دارا ، عشق و علاقه مفراطی بفرهنگ و ادب فارسی میورزید او شعر می‌گفت و نویسنده بود . جنگی از اشعار گویندگان پارسی بشیوه‌ای خاص در دو جلد فراهم آورد که بسیار قابل توجه است . در شعر ساعد تخلص میکرد . دیوان منحصر بفرد او بخط مصنف که در حدود چهار هزار بیت دارد نزد دختر او در تهران موجود است .

ساعد نیری کتابخانه معظم و بزرگی از کتابهای مخطوط گرانقدر فارسی فراهم آورده بود که بسیار شایان توجه بوده است . ساعد نیری سال ۱۳۶۲ هـ . ق . درگذشت و پس از او کتابخانه‌اش متفرق گردید .

۴۸۰ - کتابخانه آیه‌الله حاج آقا حسین بروجردی : حاج آقا حسین بروجردی از مراجع بزرگ تشیع بود کتابخانه نفیسی فراهم آورده بود که بیشتر کتابهای آن مربوط به کلام و حدیث و رجال و فقه و اصول شیعه بود . در زمان حیات آنرا وقت کتابخانه عمومی مسجد اعظم (که از مستحدثات ایشان است) کردند . این کتابخانه هم اکنون در مسجد اعظم قرار دارد .

۴۸۱ - کتابخانه مسعود میرزا ظل السلطان . اصفهان .

۴۸۲ - کتابخانه امام جمعه اصفهان .

۴۸۳ - کتابخانه داوودخان نوری .

۴۸۴ - کتابخانه حاج میرزا یحیی دولت‌آبادی : حاج میرزا یحیی دولت‌آبادی از آزادیخواهان بنام ایران و پیشروان فرهنگ نو در ایران بود . مردی دانشمند و فاضل بشمار می‌آمد . شعر نیکو میگفت . کتابخانه نفیسی فراهم آورده بود که قسمت اعظم آن از کتابهای موروثی دودمانش بود . کتابخانه دولت‌آبادی پس از مرگش متفرق گردید و هم اکنون چند نسخه از کتابهای متعلق بکتابخانه او در کتابخانه این‌بنده نویسنده و کتابخانه مجلس شورای ملی موجود است .

۴۸۵ - کتابخانه سید ریحان الله : کتابخانه این سید عالیقدر نیز از کتابخانه‌های قابل توجه بود و بیش از دوهزار جلد کتاب مخطوط داشت .

۴۸۶ - کتابخانه احتشام‌الملک ، ۴۸۷ - کتابخانه قوام‌الدوله ، ۴۸۸ - کتابخانه علی اصغر خان اتابک .

۴۸۹ - کتابخانه علی ملک . تهران : حاج آقا حسین‌ملک از بازرگانان خیرمقدم مقدس اقدام به تأسیس کتابخانه عمومی کرد و کتابخانه‌ای در بازار آهنگران تهران بوجود آورد که طی سی سال اخیر موفق شده است در حدود هفده هزار جلد کتاب مخطوط فراهم آورد . در این کتابخانه نسخه‌های نفیس و ارزنده بسیاری توان دید . بقرار اطلاع فهرست‌هاییکه از سالیان پیش بهمت آقای احمد سهیلی خونساری مدیر این کتابخانه تهیه شده بود با کمک چندتن دیگر تکمیل و مشغول چاپ آن هستند .

۴۹۰ - کتابخانه حاج سید نصرالله تقوی . تهران : حاج سید نصرالله تقوی عالم علم معقول و منقول بود و از محضر میرزا ابوالحسن جلوه و حاج میرزا حسن آشتیانی استفاده کرده بود . این مرد دانشمند بجمع‌آوری کتابهای خطی و لعی داشت و توانست کتابخانه نفیسی فراهم آورد . پس از درگذشتش کتابهای آن کتابخانه به مجلس شورای ملی فروخته شد .

۴۹۱ - کتابخانه نصرالدوله بدر . تهران : کتابخانه بدر از کتابخانه‌های شهر تهران بود بخصوص از نظر دارا بودن کتابهای نادر و نایاب از جمله کتابهای نفیس کتابخانه او باید از نسخه کتاب العین خلیل بن احمد یاد کرد که از مؤلفات قرن دوم هجری است . نویسنده از سرفروش کتابخانه بدر پس از مرگ او بی اطلاع است .

۴۹۲ - کتابخانه شادروان تربیت . تبریز : شادروان محمدعلی تربیت از دانشمندان و آزادیخواهان صدر مشروطیت بود . این مرد ادیب مؤلف کتاب عالیقدر دانشمندان آذربایجان و ناشر روزنامه تربیت بود . کتابخانه نفیسی فراهم آورد که بالغ بر هفت هزار جلد کتاب داشت . تربیت کتابخانه‌اش را وقف ملت کرد و امروز بسورت کتابخانه عمومی دائر و اداره میشود و طبق آخرین آماري که بدست نویسنده رسیده است شامل ۷۶۳ جلد کتاب خطی و ۱۱۵۰۰ جلد کتاب چاپی است .

۴۹۳ - کتابخانه تیمورتاش . تهران : تیمورتاش کتابخانه‌ای فراهم آورد که از کتابخانه‌های مهم قرن اخیر بود و آنچه نسخه نادر و نایاب از کتابهای فارسی نشان میگرفت آنها را وسیله خطاطان برای کتابخانه‌اش استنساخ میکرد بخصوص شادروان عبرت نائینی کتابهای بسیاری برای کتابخانه او استنساخ کرده است . اکثر کتابهای کتابخانه تیمورتاش پس از مرگ او به کتابخانه مجلس شورای ملی فروخته شده است .

۴۹۴ - کتابخانه عمومی رشت : در اوائل ریاست وزرائی اعلیحضرت رضاشاه کبیر فرهنگیان رشت قرائت‌خانه‌ای عمومی تأسیس کردند بنام کانون ایران وابسته به انجمن فرهنگی اخوت رشت . و مجله‌ای نیز بنام مجله فرهنگ نشر دادند . این مجله مدت هشت سال نشر یافت . هنگامیکه شادروان محمدعلی تربیت رئیس فرهنگ گیلان بود به تأسیس کتابخانه عمومی دست یازید و با کمک فرهنگ‌پژوهان رشت کتابخانه‌ای عمومی دائر کرد . در این کتابخانه از نفائس کتب خطی نسخه‌هایی میتوان یافت . دانشمندان گیلان اکثرشان کتابهای خود را وقف این کتابخانه کردند از جمله مرحومان سید عبدالوهاب صالح و ملاعباسعلی کیوان و حاج شیخ محمدآیت‌الله زاده چهاردهی . این کتابخانه هم اکنون دائر است .

۴۹۵ - کتابخانه شریعت سنگلجی : آقا شیخ رضاقلی شریعت سنگلجی از علمای معروف و بنام تهران بود . کتابخانه‌ای فراهم آورد که مجموعه‌ای از کتب کلامی اهل سنت و جماعت بود و از نفائس کتابخانه او اسفار ملاسدر را میتوان یاد کرد که میرزا حکیم شهاب بخط خود بر آن حواشی نوشته بود . کتابهای این کتابخانه بکتابخانه‌های خصوصی فروخته شد .

۴۹۶ - کتابخانه صدرالافاضل : جد آقای فخرالدین نصیری امینی از دانشمندان دوران اخیر بود او در شعر و ادب فارسی و عربی کم نظیر بود . خطوط هفت گانه را بسیار خوش مینوشت و تألیفات متعدد دارد . کتابخانه صدرالافاضل که خود مردی صاحب نظر و کتاب شناس بود از کتابخانه های کم نظیر و بی بدیل دوران اخیر بشماراست . پس از درگذشتش قسمتی از کتابخانه او به تصرف و تملک مجدالدین نصیری فرزندش و قسمتی دیگر بکتابخانه فخرالدین نصیری امینی نوادش انتقال یافت . بیشتر کتابهای کتابخانه صدرالافاضل از نسخه های نایاب و منحصر بفرد بوده است .

۴۹۷ - کتابخانه مجدالدین نصیری : مجدالدین نصیری از جمله کتاب شناسان شهیر و مطلع از فنون تذهیب و تشعیر و از نویسندگان چیره دست خطوط و اقلام مختلف خط فارسی است . کتابخانه نفیسی فراهم آورده که در حدود دوهزار مجلد کتاب مخطوط و نایاب است بخصوص مجموعه هایی از خطوط خوشنویسان دارد که آنها را باید از بهترین مجموعه ها دانست .

۴۹۸ - کتابخانه محمد محیط طباطبائی : محمد محیط طباطبائی فرزند سید ابراهیم فنا از دانشمندان و محققان و نویسندگان معاصرند . کتابخانه ایشان را باید از کتابخانه های معتبر بشمار آورد که در حدود پنجهزار جلد کتاب دارد و از این تعداد چهارصد جلد کتاب خطی و ۱۸۰۰ جلد کتابهای فارسی و ۱۷۰۰ جلد کتابهای عربی و بقیه لغات و فرهنگهای زبان های خارجی است .

۴۹۹ - کتابخانه مرتضی مدرسی چهاردهی : مرتضی مدرسی چهاردهی از نویسندگان و محققان عصر حاضرند و آثار تحقیقی ارزنده ای درباره ملل و نحل و تاریخ معاصر ایران تألیف و نشر داده اند . کتابخانه ایشان از لحاظ دارا بودن مجموعه های تفسیر قرآن حائز کمال اهمیت است . و همچنین قرائت و مایتهای آن و مجموعه های کتب فقه و اصول فقه جعفری فراهم آورده اند که برای اهل تحقیق بسیار ارزنده است .

۵۰۰ - کتابخانه آقا شیخ محمد تقی شوشتری : شیخ محمد تقی شوشتری مؤلف کتاب قاموس الرجال است که در ۸ مجلد بچاپ رسیده است . ایشان از علمای معروف و شهیر خوزستانند . برای تألیف کتاب قاموس الرجال آنچه کتاب در تراجم احوال رجال بوده است از خطی و چاپی فراهم آورده اند و بیشتر آنها نسخه های منحصر بفرد است . قاموس الرجال ایشان در حقیقت تصحیح اغلاط و اشتباههای کتاب رجال میماند که موسوم است به منتهی المقال .

۵۰۱ - کتابخانه ثقة الاسلام تبریزی . تبریز : ثقة الاسلام تبریزی از علمای طراز اول و دانشمندان بنام ایران و آزادیخواهان و مشروطه طلبان نام آور است . آن شادروان در عاشورای سال ۱۳۳۰ هـ . بدست سربازان تراری شهید شد . ثقة الاسلام کتابخانه نفیسی فراهم آورده بود که کتاب کم نظیر مرآة الکتب از تألیفات وی مؤید آن است . مرآة الکتب در واقع نثری است همانند کشف الظنون حاج خلیفه که میتوان آنرا فهرست عظیم کتابخانه ثقة الاسلام دانست . این کتاب مشتمل است بر اسامی کتب و مؤلفان رجال شیعه . از سر نوشت کتابخانه ثقة الاسلام نویسنده نتوانست اطلاع صحیحی بدست آورد .

۵۰۲ - کتابخانه بهاری . همدان : آقا شیخ محمد باقر بهاری که از شاگردان ملاحسینقلی همدانی عارف معروف بود کتابخانه بزرگی در همدان فراهم آورد . این کتابخانه در تملک فرزندش بهاری وکیل دادگستری بود .

۵۰۳ - کتابخانه مصطفوی . تهران : مصطفوی از اجله دانشمندان و محققان تاریخ باستان ایران و از باستان شناسان صاحب نظر ایران بشمارند و در این راه تتبعات و مطالعات ارزنده ای انجام داده اند که مورد استناد و استفاده اهل تحقیق است . مصطفوی کتابخانه ای ارزنده فراهم آورده است که بیشتر کتابهای آنرا باید برای تاریخ و باستان شناسی از مآخذ و مصادر شمرد .

۵۰۴ - کتابخانه واعظزاده خونساری . اراک : واعظزاده خونساری از وکلای دادگستری مقیم اراک هستند . ایشان مردی محقق و دانشورند . کتابخانه عظیمی فراهم آورده اند که در حدود

۵۰۵ - کتابخانه جنابی لنگرودی : جنابی لنگرودی نیز از قضات دانشمند دادگستری هستند و کتابخانه ایشان را میتوان مجموعه نفیسی از کتابهای فقه و اصول شیعی دانست .

۵۰۶ - کتابخانه یکتائی : آقای مجید یکتائی از نویسندگان و شعرای معاصرند . آثار تحقیقی بسیار در رشته‌های مختلف دارند . بخصوص در مکتب‌های مختلف فلسفی و ایران‌شناسی .

کتابخانه ایشان در حدود پنجهزار جلد کتاب دارد و از جمله کتابخانه‌های معتبر خصوصی بشمار است .

۵۰۷ - کتابخانه جلال‌الدین ارموی محدث . تهران : محدث ارموی از محققان دانشمندان معاصر است و آثاری تصحیح و نشر داده‌اند از جمله کتاب النقض که از آثار بسیار نفیس ادب و فرهنگ شیعی فارسی است بشمار است . کتابخانه محدث محتوی آثار مخطوط بسیار ارزنده‌ایست خاصه در احادیث مذهب شیعه .

۵۰۸ - کتابخانه آقا شیخ باقر آیه‌الله زاده مازندرانی . تهران : کتابخانه آیه‌الله‌زاده مازندرانی در حقیقت مجموعه‌ایست کم‌نظیر از کتب فقه و اصول مذهب جعفری و کتابهای منحصراً بفرهنگ و مخطوط مسننان و مؤلفان در آن بسیار است .

۵۰۹ - کتابخانه استاد مشکوة . تهران : استاد مشکوة از دانشمندان و محققان معاصرند . ایشان کتابخانه بسیار گرانقدری داشتند که آن را بدانشگاه تهران اهدا فرمودند و تاکنون ده مجلد فهرست آن کتابخانه از طرف دانشگاه تهران نشر یافته است . جز آن کتابخانه ، کتابخانه شخصی دیگر هم فراهم آورده‌اند که مجموعه‌ایست از کتابهای فلسفی اسلامی .

۵۱۰ - کتابخانه اعزاز تقفی . تهران : کتابخانه اعزاز تقفی از لحاظ داشتن مجموعه‌های اسناد و فرمانها و مدارک تاریخی خاصه متعلق بدوران قاجار بسیار قابل توجه است .

۵۱۱ - کتابخانه فرید . رامسر : عبدالوهاب فرید مردی است وارسته و دانشمند ایشان کتابخانه ارزشمندی از آثار ادبی و علمی خطی زبان فارسی و عربی فراهم آورده‌اند که متجاوز از پنجهزار مجلد میگردد .

۵۱۲ - کتابخانه آیه‌الله مرعشی . قم : آیه‌الله سیدشهاب‌الدین مرعشی نجفی دام‌مطله از علمای دانشمند معاصر است و آثار و تألیفات بسیار دارد . بهمت ایشان کتابخانه عمومی در شهر مقدس قم بنیاد گردیده است .

حضرت آیه‌الله مرعشی کتابخانه خصوصی خودشان را که دارای نسخه‌های بسیار نفیس و گرانبهاست برای تأسیس کتابخانه عمومی اختصاص دادند . در تاریخ سوم شعبان سال ۱۳۸۶ . ه . ق . با حضور دانشمندان و معارف شهر قم آن را رسماً افتتاح کردند این کتابخانه رویهمرفته در این تاریخ (مهر ۱۳۴۶) هیجده هزار کتاب چاپی و در حدود سه هزار جلد کتاب نفیس خطی دارد ، که فهرست کتابهای خطی آن به همت فرزند و الاثاریشان بزودی چاپ و نشر خواهد یافت . حضرت آیه‌الله مرعشی نسخه نفیس کتاب حیاض الفضلاء و فیاض العلماء تألیف عبدالله افندی را مدت شش ماه در اختیار این بنده نویسنده گذاشتند تا از این کتاب عالقدر برای تحقیق بمنظور تألیف این کتاب استفاده کرد .

کتابخانه عمومی قم اینک مرجع مراجعه عموم طالب علمان است و روزانه از ساعت ۸ صبح الی ۱۱ و بعد از ظهرها از ساعت ۴ تا ۹ ، برای مطالعه ارباب طلب داور و باز است . آقای حاج سید محمود آیه‌الله زاده مرعشی ریاست کتابخانه را به عهده دارند . اخیراً نیز زمینی به مساحت ۷۵۰ متر برای ساختمان کتابخانه از طرف علاقه‌مندان بنشر معارف اسلامی خریداری و برای ساختمان آن اختصاص داده شده است .

۵۱۳ - کتابخانه آیه‌الله خونساری . قم : آیه‌الله آقا سید احمد خونساری که از علمای طراز اول شیعی هستند کتابخانه‌ای فراهم آورده‌اند که مجموعه کتب فقه و اصول جعفری آن ممتاز است .